

schreven door J. Niekus. Het is een indringende sfeertekening geworden waarin de moeilijke omstandigheden en de menselijke aspecten binnen het bedrijf ruime aandacht krijgen. Wel miste ik concrete gegevens over het verloop van het energieverbruik, liefst uitgesplitst naar bezetters, bedrijven en particulieren.

De geweldige expansie van het gemeentelijk energiebedrijf na de oorlog is geschetst door J. Weisfelt. Het artikel bevat gedegen beschouwingen over het verzorgingsgebied, de toename van het verbruik en de steeds ingewikkelder wordende interne organisatie van het bedrijf.

Nog niet genoemd is het eerste artikel, een breed opgezet essay door H.W. Poldermans over het gebruik van wind-, water-, spier- en stoomkracht, de aanwending van fossiele energiebronnen en de ontwikkeling van de eerste verlichtingsvormen. Dit alles met Den Haag als brandpunt. Een leesbaar af en toe wat onevenwichtig verhaal met intrigerende verdiepingen.

Het contrast tussen de eerste en de laatste bijdrage is enorm. De breedheid van opzet van het openingsverhaal wordt in elk van de volgende artikelen minder en tenslotte komen de auteurs het bedrijf haast niet meer uit. Dit is toe te schrijven aan de aard van de gehanteerde bronnen maar het komt natuurlijk ook omdat hier, letterlijk, insiders aan het woord zijn.

Zij hebben er een boeiend boek van gemaakt. Mijn kritische opmerkingen doen hier niets aan af. Niet ieder boek is een bespreking waard. Gedenkboeken meestal niet. Maar dit verdiende er wel degelijk één.

P. Kooij

J. Bank en S. Temming, ed., *Van brede visie tot smalle marge. Acht prominente socialisten over de SDAP en de PvdA* (Alphen aan den Rijn: Sijthoff, 1981, 255 blz., f22,50, ISBN 90 218 2496 5).

Deze bundel is de neerslag van een reeks lezingen voor de afdeling nieuwste geschiedenis van de RU te Utrecht uit 1978/1979. De acht sprekers gaven hun herinneringen aan en visie op het socialistisch verleden als een soort ego-documenten, elk voor een vijf- of tienjarige periode uit het tijdsbestek 1930-1980 (alleen G.M. Nederhorst en W. Thomassen behandelden een beperkter thema). De hier na redactionele bewerking gepresenteerde teksten moeten een bijdrage vormen tot de geschiedschrijving van de sociaal-democratie in Nederland, waarbij de lotgevallen van de SDAP en de PvdA gedurende een halve eeuw dus onder deze gemeenschappelijke noemer worden gebracht. Dit ondanks de onmiskenbare breuk van 1946, toen eerstgenoemde partij werd opgeheven en de term 'sociaal-democratie' als tezeer met marxistische reminiscenties beladen over het geheel werd geden. In een der bijdragen, die van W. Thomassen, getiteld 'Hier: de Partij van de Arbeid!' kan men de betekenis van deze cesuur duidelijk opmerken aan de hand van het relaas van een overtuigd 'doorbraak'-socialist uit die dagen. Maar de redactie heeft ongetwijfeld het goed recht om SDAP en PvdA in elkaars verlengde te zien als belichaming van de hoofdstroom van het Nederlandse socialisme – misschien heeft het gesmade Nieuw Links een dergelijke visie toch mede gestimuleerd?

Hoewel hier uiteraard geen volledige wetenschappelijke geschiedschrijving werd beoogd, bewegen de bijdragen zich toch alle op een niveau van analyse, samenvatting en beschouwing die hen de aandacht waard maken. Aan de jaren dertig, getekend door de economi-

sche crisis, zijn de beide eerste opstellen gewijd, die van H. Verwey-Jonker en G.M. Nederhorst, welke laatste in het bijzonder het Plan van de Arbeid van 1935 behandelt. In deze bijdragen komen enkele feitelijk onjuistheden voor, zelfs in de biografische gegevens betreffende Nederhorst (†1979)¹. Menig karakteristiek facet uit de geschiedenis dier periode wordt hier overigens belicht, waarbij eerstgenoemde schrijfster met name het interne leven van de moderne arbeidersbeweging beschrijft en Nederhorst aandacht besteedt aan de invloeden die het ontstaan van het Plan hebben bepaald. De oorlogsperiode 1940-1945 is voor rekening van J.H. Scheeps, een oudgediende der SDAP van protestants-christelijke huize, die zijn deel aan de ondergrondse arbeid droeg, maar aanvankelijk geenszins verrukt was over de nieuwe PvdA (zelfs de socialisatie werd tot zijn leedwezen uit het beginselprogramma toentertijd afgevoerd). Onvoorwaardelijk is Thomassen (oud-AJ-Cer als Vorrink) achter de doorbraak-ideologie uit de sfeer van de Nederlandse Volksbeweging blijven staan. Zelfs het Nederlandse socialisme van de Unie uit november 1940 wordt positief gewaardeerd, omdat het 'een stuk taboe uit de wereld hielp' (104). Willem Drees sr. werd door hem echter niet als een 'stuwer' in het doorbraakproces ervaren (111).

Opmerkelijk is de andere toon die uit het stuk van M. van der Goes van Naters 'Het Nieuwe Bestand en de grote conflicten' (1945-1950) opklinkt. Thomassen noemt hem als steunpilaar bij de totstandkoming van de PvdA, maar de gewezen fractie-voorzitter uit deze jaren neemt hier zeer beslist afstand van de harmonie-gedachte, die destijds zozeer gekoesterd werd door de oprichters der partij (124). Het door dik en dun het regeringsbeleid ondersteunen ondanks de Indonesische perikelen, zoals met name partijvoorzitter Vorrink voorstond, wordt eveneens gelaakt (131). In plaats van het harmonisatiemodel (onder andere neergelegd in de wet op de PBO van 1950) bepleit de schrijver achteraf 'een gezonde polarisatie, een klassenstrijd' (138 en 140), zoals in de dagen van Nieuw Links inderdaad het geval zou zijn. Bij deze prominente PvdA-socialist, die nog uit de school van Troelstra kwam, is het accent dus later geheel verschoven. Zijn waardering voor de figuur van Schermerhorn heeft standgehouden (125).

De hierop aansluitende bijdrage over de jaren vijftig 'Op weg naar de verzorgingsstaat' is van de hand van Th.J.A.M. van Lier. Hierin komt duidelijk naar voren dat de verzorgingsstaat in feite pas in de jaren zestig tot stand kwam onder confessioneel-liberale kabinetten, nadat de PvdA in 1958 in de oppositie was gegaan. Over Drees' haalbaarheidsstrategie tijdens zijn minister-presidentschap wordt in relativerende termen gesproken (162). E. van Thijn zou in 'de PvdA geprovoceerd' (1960-1970) een buitenstaander bijna de indruk kunnen geven dat hij in de besproken periode de centrale man achter Vondeling en Den Uyl is geweest, waartoe ook de inleiding bijdraagt op bladzijde 174. Op het nationale parlementair-politieke terrein was zulks toentertijd echter nog allerminst het geval en wat de ontwikkeling van de partij zelf betreft wordt een cruciale fase als het partijvoorzitterschap van Vondeling vrijwel overgeslagen (196). Dit laatste wordt gecorrigeerd door A. Peper in de slotbijdrage 'De verbeelding aan de macht (1970-1980)', waarin aan Vondeling

1. Nederlandsch Arbeiders Secretariaat moet zijn Nationaal Arbeids Secretariaat (14), De Kadet was geen stichter van de RSP (25), Waakzaamheid gaf niet twaaf maar vierentwintig brochures uit (27), Nederhorst was reeds vóór 1933 lid van de SDSC en werd pas na 1934 verbonden aan het wetenschappelijk bureau der SDAP (31), Teddy Roosevelt moet Franklin zijn (34), de bevolking van Nederland beliep in 1932 geen 6 maar 8 miljoen (34), met 'De Amsterdamse Studentenvereniging' is die voor Sociale Lezingen (S.L.) bedoeld (35), de hoogleraar W.A. Bongers verschijnt onder de naam Boene (42), het kamerlid Ch.G. Cramer wordt als Kramer aangeduid (46) en komt dan ook verkeerd in het register te staan (251).

RECENSIES

een belangrijke 'brugfunctie' wordt toebedeeld in de periode tot 1971 (203). Deze auteur brengt de geschiedenis van de Nederlandse sociaal-democratie tot op de drempel van het heden, waarin de man van de 'smalle marges der democratische politiek' het gezicht der partij is blijven bepalen.

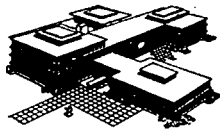
A.F. Mellink

NAAMLIJST MEDEWERKERS/STERS

P. den Boer, Graaf Adolfstraat 2, 3583 VT Utrecht
E.P. de Booy, Frans Halslaan 74, 3723 EH Bilthoven
C.M. Cappon, Van Woustraat 39-III, 1074 AB Amsterdam
W.Th.M. Frijhoff, Stadhuisplein 353, 5038 TH Tilburg
E. Gerard, p/a KUL, dept. geschiedenis, Blijde Inkomststraat 21/05, B3000 Leuven, België
J. van Herwaarden, Postbus 360, 2920 AJ Krimpen aan de IJssel
H.P.H. Jansen, Houtlaan 19, 2334 CJ Leiden
M.B. de Jong, Derde Helmersstraat 23 hs, 1054 BA Amsterdam
P. Kooij, De Sitterstraat 12, 9721 EW Groningen
R.E. Künzel, Keizersgracht 569-571, 1017 DR Amsterdam
P.H.D. Leupen, Hermelijnstraat 62, 6531 JZ Nijmegen
A.F. Mellink, Rijksstraatweg 366, 9752 CR Haren
J. Römelingh, Zuider Stationsweg 31, 2061 HD Bloemendaal
D.J. Roorda †
R.W.M. van Schaik, Golfslag 157, 9732 MJ Groningen
P. Servais, Impasse du Rateau, B1348 Louvain-la-Neuve, België
R. van Uytven, Naamsesteenweg 186, B3030 Heverlee, België
J.J. Voskuil, Keizersgracht 569-571, 1017 DR Amsterdam

AUTEURS

P. den Boer (1950) is wetenschappelijk medewerker voor historiografie en wijsbegeerte van de geschiedenis, Instituut voor Geschiedenis, Rijksuniversiteit Utrecht.
W.Th.M. Frijhoff (1942) is hoogleraar in de maatschappijgeschiedenis aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam.
J. van Herwaarden (1940) is wetenschappelijk hoofdmedewerker in de subfaculteit maatschappijgeschiedenis i.o. en de juridische faculteit van de Erasmusuniversiteit te Rotterdam.
H.P.H. Jansen (1928) is gewoon hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis en haar hulpwetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Leiden.
M.B. de Jong (1950) is wetenschappelijk medewerker, verbonden aan de vakgroep middeleeuwse geschiedenis van de Katholieke Universiteit Nijmegen.
R.E. Künzel (1939) is wetenschappelijk ambtenaar bij het P.J. Meertens-Instituut voor dialectologie, volkskunde en naamkunde.
P.H.D. Leupen (1939) is wetenschappelijk hoofdmedewerker, verbonden aan de vakgroep middeleeuwse geschiedenis van de Katholieke Universiteit Nijmegen.
J.J. Voskuil (1926) is hoofd van de afdeling volkskunde van het P.J. Meertens-Instituut voor dialectologie, volkskunde en naamkunde.

PROVINCIE DRENTHE

In de reeks Historische Studiën, een uitgave van het provinciaal bestuur van Drenthe, is thans deel VI verschenen:

- **Drs. E. Doeve** -

De laatste dagen van het boerenbolwerk.

In dit boekje wordt een beeld geschetst van de tweede bestuurslaag in de periode 1748 - 1795.

Deel VI is evenals de voorgaande nummers, een voorstudie van het Drents geschiedenisboek en ad f 10,- te bestellen bij de afdeling voorlichting, provinciehuis, Postbus 122, 9400 AC Assen, telefoon 05920-55544.

Daar is tevens nog een beperkt aantal eerdere uitgaven beschikbaar.

De Tielse kroniek

Een geschiedenis van de Lage Landen van de Volksverhuizingen tot het midden van de vijftiende eeuw, met een vervolg over de jaren 1552–1566

Inleiding en vertaling: Jan Kuys, Leontien de Leeuw, Valentijn Paquay, Remi van Schaïk. Verschijning november 1983. Vóórintekening mogelijk tot 15 november 1983 door overmaking van één der ondervermelde intekenprijzen op girorekening 4489940 ten name van Uitgeverij Verloren, postbus 6157, 1005 ED Amsterdam, onder vermelding van 'Tielse kroniek'. Omvang ± 255 pp. met ill. ISBN 9065500030 (ing.)/9065500049 (geb). Prijs: ingenaaid f 39,-, gebonden f 56,-; bij vóórintekening ing. f 30,-, geb. f 46,-.

Dit boek omvat, naast de uitgebreide inleiding, een vertaling van het zesde boek van het *Chronicon Tielense*, dat in 1789 door J. D. van Leeuwen is uitgegeven vanaf het originele vijftiende-eeuwse handschrift. De anonieme auteur daarvan geeft min of meer chronologisch zijn kennis over de geschiedenis van de Lage Landen (zijn tekst is overigens de eerste waar wij die term voor onze streken aantreffen), met een enkele excurs naar bij voorbeeld het Heilig Land of over de vele religieuze ordes. De stad Tiel zelf krijgt, vooral naar mate de auteur meer in zijn eigen tijd belandt, extra aandacht; maar de kroniek is niet zozeer 'Tiels' genoemd vanwege de inhoud als wel omdat zij in Tiel berust. De lengte van de paragrafen varieert sterk: zo wordt de zonsverduistering van 799 in één regel behandeld, maar wijdt de auteur meerdere bladzijden aan zaken als de ridderslag van graaf Willem van Holland en diens kroning tot Roomskoning, of aan de watersnoden in de vijftiende eeuw. Al met al niet alleen een bron van informatie, maar ook een aardige indruk van het beeld dat een vijftiende-eeuwer van de geschiedenis tot aan zijn eigen tijd had.

Verder zijn bij Uitgeverij Verloren in voorraad (verkrijgbaar bij de goede boekhandel):

Alpertus van Metz, *Gebeurtenissen van deze tijd & Een fragment over bisschop Diederik I van Metz. De diversitate temporum ...* ingeleid, uitgegeven en vertaald door Hans van Rij m. m. v. Anna Sapir Abulafia (1980). LIX, 132 pp., ing. ISBN 9065500014, f 25,-, geb. ISBN 9065500022, f 40,-.

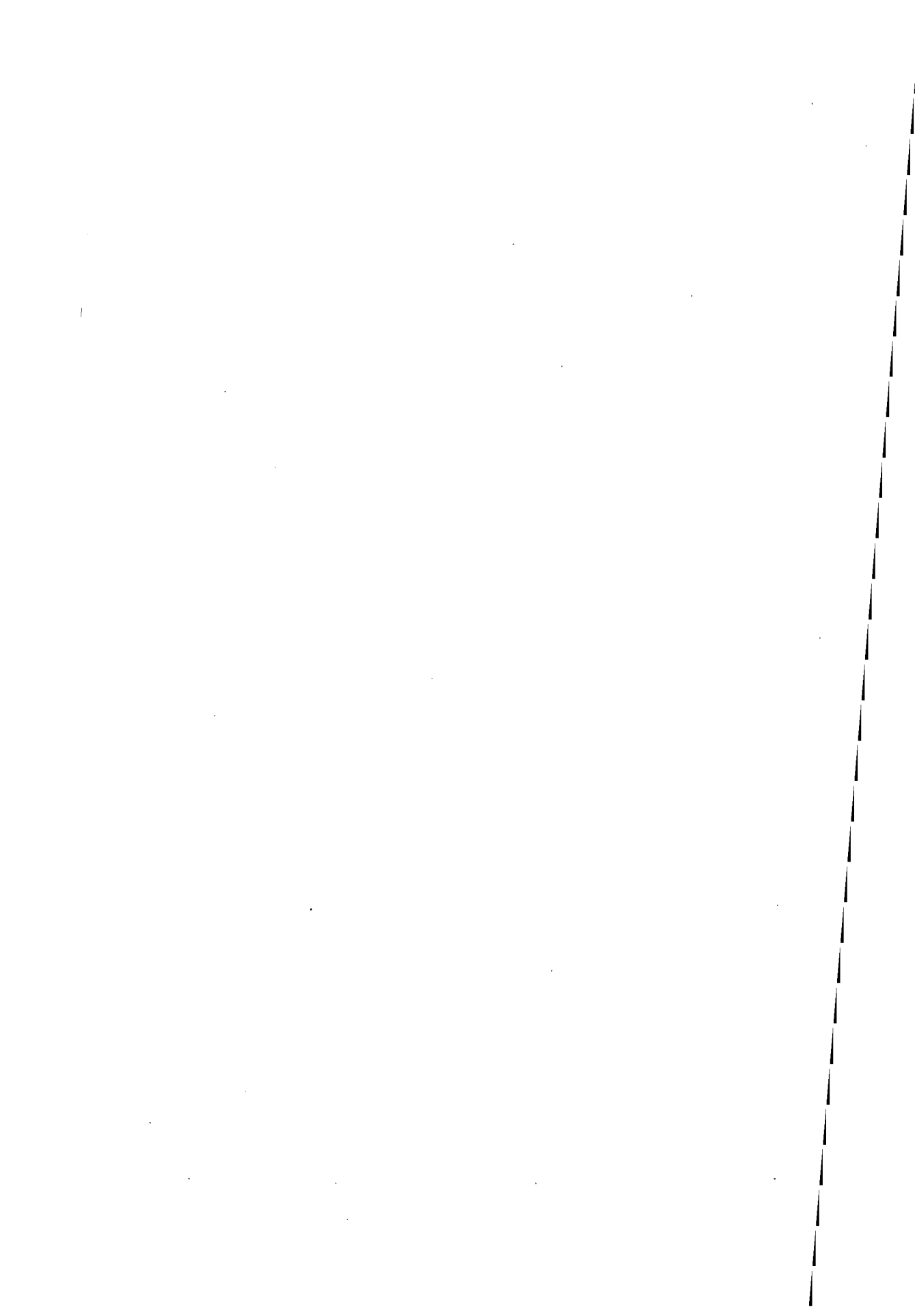
Nederlandse historische bronnen III, uitgave van het NHG (1983). 320 pp. met illustraties, ing. ISBN 9065501002, f 70,- (leden NHG f 56,50), geb. ISBN 9065501010, f 85,-. Folder op aanvraag.

Oude Dordtse lijfrenten. Stedelijke financiering in de vijftiende eeuw, L.M. VerLoren van Themaat (red.), H.W. Dokkum, E.C. Dijkhof, J.T. Roggen, N. Sanderson (1983). 143 pp. op 2 kol. met ill., ing. ISBN 9065502009, f 39,-.

Nico Lettinck, *Geschiedbeschuwing en beleving van de eigen tijd in de eerste helft van de twaalfde eeuw* (verschijnt 23 september 1983). 240 pp., ing. ISBN 9065502017, f 40,-.

Een welstandsverdeling van Haarlem in 1543*

Kwantitatieve toetsing van een zestiende-eeuwse fiscale bron

W.C. BOESCHOTEN EN E. VAN MANEN

1. INLEIDING EN OPZET

Belastingstatistieken vormen een middel bij uitstek om inzicht te verkrijgen in de verdeling van inkomen en vermogen. Dat geldt niet alleen ten aanzien van het heden – de door het Centraal Bureau voor de Statistiek voor Nederland gepubliceerde *Statistiek der Inkomens en Vermogensverdeling*¹ is bij voorbeeld gebaseerd op steekproeven uit gegevens van de belastingdienst – maar evenzeer ten aanzien van het verleden. In archieven bewaarde belastingregisters vormen daarvoor veelal de enige bron met kwantitatieve informatie omtrent inkomens- en vermogensverhoudingen.

Door de groeiende belangstelling voor economisch-sociale structuren wordt in de sociale geschiedenis dan ook in toenemende mate van dergelijke bronnen gebruik gemaakt. Dit komt tot uiting in een sterk groeiend aantal studies waarin aan de hand van fiscale gegevens de sociale structuren van (op zijn vroegst middeleeuwse) steden worden beschreven². Vrij recente Nederlandstalige voorbeelden zijn de studie van Van Schaik³ voor Nijmegen, van Van der Leeuw

* Deze studie vormt een meer kwantitatief georiënteerde aanvulling van B. Speet, met medewerking van E. van Manen, 'Een topografisch, sociografisch en demografisch onderzoek van de stad Haarlem aan de hand van het Kohier van de Tiende Penning van 1543' (doctoraalscriptie, Historisch Seminarium, Universiteit van Amsterdam; Amsterdam, 1978). Zonder het daarvoor verzamelde datamateriaal zou dit artikel niet tot stand gekomen zijn. Wij zijn prof.dr. M.M.G. Fase, dr. R.G. Kreijger en prof. dr. H. van de Wee dank verschuldigd voor hun waardevolle suggesties bij een eerdere versie.

1. Zie onder andere *Centraal Bureau voor de Statistiek. Statistiek van de inkomensverdeling 1973 en van de vermogensverdeling 1974* ('s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1978).

2. Voor verwijzingen naar dergelijke studies voor middeleeuwse steden in onder andere Nederland, België, Duitsland, Zwitserland, Frankrijk en Italië zij verwezen naar R. van Uytven, 'Bronnen en methoden voor de studie van vermogensgroepen in steden (14e-16e eeuw)', in: *Handelingen van het XXVIe Vlaamse Filologencongres*, III (Gent, 1967) 377-392; W. Blockmans, 'Sociale stratifikatie in de late middeleeuwen: Bronnen, methoden en problemen', in: *Studiën betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14e en 15e eeuw*, III (Heule, 1975); R. van Schaik, 'De bevolking van Nijmegen in het eerste kwartaal van de 15de eeuw; een kritisch onderzoek naar de waarde van fiscale bronnen', *Bijdragen en Mededelingen Gelre*, LXIX (1976/1977) 7-34.

3. *Ibidem*.